

RIWISTA RUWAQ WIRAQUCHAMAN KARTA

Perú suyupi ancha sasachakuyniyuq wawakuna hampiq hampina wasip, Unidad de Cuidados Intensivos Cardiológicos nisqanpi “Humanizar para sanar” nisqa unqusqakuna qhawarinapaq ruway hina

Tania Margarita Urquiaga-Vargas¹

¹ Sub Unidad de Atención Integral Especializada del Paciente de Cardiología y Cirugía Cardiovascular, Instituto Nacional de Salud del Niño San Borja. Lima, Perú

Riwista ruwaq wiraqucha,

Academia Real Española (RAE) nisqanman hinaqa, runayachiyqa “pitapas utaq imatapas runaman tukuchiy, riqsisqa hinaspa sumaq suñqu ruwaymi” (1); chayqa iskay utaq aswan runakunap khuyapayakuq rimanakuynintam qhawachin. Unqusqakuna hampiypiq “runayachiyqa” allinta unqusqakunata qhawarinapaq llapan ruwaykunam. Chay hampiy ruwaypiqa, unqusqakunap waqaychakuyninta hinallataq hampiqkunap hampiypi mana pantayninkutam maskhakullantaq (2). Unqusqakuna hampiypi runayachiyman rimaspaqa, aswan karumanmi rinchik, manam munayta hampiqkuna unqusqakunaman rimayullasqankuchu; aswanpas sapanka unqusqata unquyninman hina hampiymi, manataqmi runa kaynintawan unquynintawan pisiyachiychu, aswanqa runa kasqanman hinapuni hampiymi. Runayachiyqa, manam hampiqpa unqusqakunallawan rimayllankuchu, aswanpas unqusqakunap ayllunkunawan utaq khumpankunawan, hinallataq hampiq masinkunawan rimaypas (3,4). Maypachachus, unqusqa runa hampiy runayachikun chayqa, manam hampillawanchu hampikun, aswanpas qhawapayaywan, rimapayaywan, asikuykunawan, imaymana quykunawan, uyariywan, kallpachariy yanapay quykunawan, kasqanman hina hampiykunawanpas (3).

Instituto Nacional de Salud del Niño San Borja Unidad de Cuidados Intensivos Cardiológicos (UCI Cardiológica) nisqapiqa, tukuy imamanta, allin hampiyta hinallataq chayamusqankunam hina; sunqumanta unquywan ancha sasachakuyniyuq wawakunaman hampiyta, upiray ruwayta, upirasqa wawakunamanta sasachakuykuna hampiryta, ancha unquyniyuq wawakunap kawsayninku allinyaytapas ruwanku. UCI Cardiológicapiqa, tukuyapaq qhawariywan quyku, chhaynapim achkha unqusqa wawakuna sinchi sasa unquyninkuta atipanku, chaywantaq Hospitalización nisqaman rinanku atiywan llusqinku. Chayraykum, unqusqa wawakunap ayllunkunata watukuq hamuptinku yachachina, aswantaqa chay Hospitalización nisqapi kusqa kachkaspanku unqusqa wawakunata qhawarinankupaq. Chay unqusqakuna qhawarinapaq yachachiyqa, mana sasa rimaykunallawanmi yachachikunam, hinapi usqhaylla hamu'akunanaq. Chayqa, hampiypi runayachiy ruwaymi.

Kallantaqmi, sinchi unquyniyuq wawakuna hampina wasipi qhipakuqkunapas, paykunamanmi tukuy yanapariyta qunku; chaymi mana kurkupi qhali kayllatachu, aswanpas umapi qhali kaytapas (4,5). Chay yanapariy ruwaymanta huk rikch'anachiyqa, unqusqa wawakunap sami p'unchawninku hampina wasi ukhupi, taytamamankuwan utaq ayllunkunawan kuska raymichakuy. Chay ramichayqa, ancha allinmi unqusqa wawakunap hinallataq ayllunkunap kusirikuyinku wiñarinanaq. Tukuyinpiqa, UCI Cardiológica nisqaqa wañunankupaña unqusqa wawakuna kaqkunatapas tukuy qhawariy qunankupaq chaskin. Sinchi unquyniyuq kaptinkupas, hinallataq hampiqpa qhawarisqanman hina manaña hampikuy atikuypinas, tukuy qhawariyta kasqanman hina quyku, chaywantaq aswan allin kawsayta kawsasqan pachakama quyku. UCI Cardiológica nisqapiqa, “Humanizar para sanar” ruwayniykupiq hatun sasachaykunata, ruwaykuna hunt'achisqaykunata, ruwasqaykup tariyninkuta ima riqsichirayku (1 kaq tawla). Llapan UCI Cardiológica nisqapi llamka'akunaqa, unqu runakunata runayachiy qhawariywan hampiy qhaliyanankupaq kasqanpipunim llam'anku, iñinkupas. Tukuchanapaqtaq, kamachiqkunatawan hampiypi llamka'akunatawan yuyachani, hampiypi runayachiy qhawariy ancha chanin kasqanta chaninchanankupaq, allin kayta unquqkunapaqwan ayllunkunapaqwan kallpacharinapaq.

Kay hinata sitakun:
Urquiaga-Vargas TM. "Humanizar para sanar" como estrategia de cuidado en la Unidad de cuidados intensivos cardiológicos de un instituto pediátrico especializado en Perú. *Investig Innov Clin Quir Pediatr.* 2024;2(1):76-8. doi:10.59594/iicqp.2023.v2n1.85

Tupaqnin qillqaq:
Tania Margarita Urquiaga-Vargas
Dirección: Av. Javier Prado Este 3101, Lima 15037, Perú
Teléfono: +51945206242
Correo electrónico: taniaurquiaga@gmail.com

ORCID iDs

Tania Margarita Urquiaga-Vargas
 <https://orcid.org/0000-0003-0309-3989>

Chaskisqa : 16/10/2023
Kamachisqa : 21/03/2024
Qhawachisqa : 22/04/2024

Kay qillqasqaqa, Creative Commons Attribution 4.0 Internacionalpaq lisinsiyawanmi.

Copyright © 2024, Investigación e Innovación Clínica y Quirúrgica Pediátrica.

I kaq tawla. “Humanizar para sanar” nisqapi riqsichisqa sasachakuykuna, ruwaykuna hunt’asqa, ruwaykunaq tariyninkunapas.

Riqsichisqa sasachakuykuna	Hampiypi qhawariypa taripaynin	Ruwaykuna hunt’asqa	Tariyninkuna
Ancha sasachayniyuq unqusqa wawakuna.	Tukuymanta yanapay quyqa, allinta yanapan unquqpa allinyananpaq (5).	Unqusqakunata tukuy imamanta qhawayta, chaymanta aycha kurkunkupi kayninkuta, kusikuy yuyaychakuyninkuta, iñiyinkunatapas.	Hemodinámico kaynin hark’asqa.
Hampina wasipi unay qhipakuq unqusqa wawakuna.	Sapa p’unchawpi unqusqa wawakuna qhawariy ruwaykunata pisiyachina. Huk qasi kayta hinaspa yanapakuy quyta, chaypaqmi qhawarina aycha kurkunkupi kayninta, kusikuy yuyaychakuyninta, yachaynintapas (6). Inphirmira llamk’aqkunata riqsichina, sapakanka qhawariy ruwasqanku huklla kasqanmanta (7).	Unqusqakunapaq p’unchawnin raymichay.	Kusichisqa hampiypi llamk’aqkuna, taytamamakuna hampiikunapi iñiqkuna, hinallataq kusionisqa unqusqakuna.
Taytamamakuna wawankup sasachakuyninmanta llakisqakuna, hinaspa unquypa puriyainta sasachakuywan hamut’aqkuna.	Inphirmirakuna allin hampichikuyta qunku, hinaspa sut’inchana, sut’i simiwan, ruwaykunamanta, qhawaymanta, hampi qatiykunamanta ima willakunku. Unqusqamanpas ayllumanpas allin, sut’i, pachanpi willakuykunata quy. Sinchi khuyapayakuq kayta, sumaq sunquwan qhawakuyta, kaysiq kayta, kunphiyansa kayta, thak kayta, ayllutataq tukuy sunquwan uyariyta qhawarichina (8). Inphirmira llamk’aqkunata kallpanchana, qhawakuyniyuq kayninkuta ruwayninkupi churanankupaq, chaytaqa ruwanku kusionisqa yuyaykuyninkuwanmi (7).	Atina rimaywan taytamamakuna yachachiy. Kusikuy yuyaykuywan yanapay.	Taytamamakuna aswan iñiyiniyuq hinaspa yachaq wawankunapas/utaq ayllunkunap qhali kayninmanta. Hark’asqa llakikuy.
Unqusqa wawakuna Hospitalización nisqaman apasqa atiywan kaqkuna.	Unqusqakunata qhawaypi ayllu runakunata churay (9). Tukuy imamanta yanapay (5).	Taytamamakuna wawankuta qhawankunapaq yachachiy. Unqusqakunata tukuy imamanta qhawayta, chaymanta aycha kurkunkupi kayninkuta, kusikuy yuyaychakuyninkuta, iñiyinkunatapas.	Taytamamakuna kallpanchasqa wawankuta qhawankunapaq. Allin kawsay.

Qillqaqkunap yanapaynin

Chay qillqapi rimaykunap niyninwan ruwayninwan, hunt’a kay huñuynin, sapankachiynin, qillqa t’ikraynin hinallataq allichakuypi tukupay qillqaynin ruwasqantam qillqaqqa takyachin.

Yachay maskhay ruwanapaq qullqi qusqamanta

Kay yachay maskhay qillqaqa, qillqaqpa qullqinwan ruwasqan karqan.

Chanin kay ruwaykuna

Manam ruwachikunchu.

Qillqaqpaq kikin intirisninkuna

Qillqaqqa kay yachay qillqawanqa manam ima paypa munaynin nitaq qullqi maskhanayuqchu.

MAYMANTA YACHAY HURQUSQA QILLQAKUNA

1. Real Academia Española. Diccionario de la lengua española [Internet]. Madrid: RAE; 2022 [citado el 8 de septiembre de 2023]. Humanizar. Disponible en: <https://dle.rae.es/humanizar>
2. Rueda L, Gubert IC, Duro EA, Cudeiro P, Sotomayor MA, Estupiñan EMB, et al. Humanizar la medicina: un desafío conceptual y actitudinal. *Rev Iberoam Bioet.* 2018;(8):1-15. doi: 14422/rib.i08.y2018.002
3. Cervera A. Humanización de la Salud ¿Qué es y por qué es necesaria? [Internet]. 2020 [citado el 8 de septiembre de 2023]. Disponible en: <https://www.simbiotia.com/humanizacion-de-la-salud/>
4. González Villanueva P, Ferrer Cerveró V, Agudo Gisbert E, Medina Moya JL. Los padres y la familia como parte del cuidado en cuidados intensivos de pediatría. *Index Enferm.* 2011;20(3):151-4. doi: 10.4321/S1132-12962011000200003
5. Chernicharo I, Freitas Fernanda Duarte da Silva de, Ferreira Márcia de Assunção, Humanização no cuidado de enfermagem: contribuição ao debate sobre a Política Nacional de Humanização. *Rev Bras de Enferm.* 2023;66(4):564-70 doi:10.1590/S0034-71672013000400015
6. Figueroa Zencovich S, González Venegas S, Pizarro Inostroza N. Cuidado humanizado en unidades de atención de paciente crítico [Tesis de Licenciatura en Internet]. Valdivia: Universidad Austral de Chile; 2015 [citado el 8 de septiembre de 2023]. Disponible en: <http://cybertesis.uach.cl/tesis/uach/2015/fmf475c/doc/fmf475c.pdf>
7. Rivera Álvarez L, Triana A. Percepción de comportamientos de cuidado humanizado de enfermería en la Clínica del Country. *Rev Unal* [Internet]. 2007 [citado el 8 de septiembre de 2023];25(1):56-68. Disponible en: <https://revistas.unal.edu.co/index.php/avenferm/article/view/35901>
8. Bautista Rodríguez L, Arias Velandia ME, Carreño Leiva ZO. Percepción de los familiares de pacientes críticos hospitalizados respecto a la comunicación y apoyo emocional. *Rev Cuid.* 2016;7(2):1297-1309. doi: 10.15649/cuidarte.v7i2.330
9. Rincón Cepeda C. Milena. La comunicación terapéutica entre la enfermera y el paciente como habilidad de cuidado humanizado en la UCI [Trabajo de grado en Internet]. Bogotá: Universidad de Ciencias Aplicadas y Ambientales U.D.C.A; 2017 [consultado el 9 de septiembre de 2023]. Disponible en: <https://repository.udca.edu.co/handle/11158/641>